

ปัญหาการศึกษาของสงฆ์ไทย ในปัจจุบัน

กองบรรณาธิการ

เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๓๗ ที่ผ่านมา ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดเสวนาทางวิชาการเรื่อง การศึกษาสงฆ์ : ปัญหาและทางออก โดยมีวิทยากรนำการเสวนาสองท่านคือ พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ กับ ดร.สมภาร พรมทา อาจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื้อหาการเสวนาที่สำคัญมีดังนี้

สภาพปัญหาการศึกษาสงฆ์ในปัจจุบัน

วิทยากรนำการเสวนาทั้งสอง ได้เสนอภาพรวมการศึกษาของสงฆ์ไทยเอาไว้เป็นกรอบกว้างๆ ว่า การศึกษาของสงฆ์แบ่งออกเป็นสองสาย สายแรกคือสายโบราณ สายที่สองคือสายสมัยใหม่ สายโบราณ ได้แก่ระบบการศึกษาพระธรรมวินัยที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล การศึกษาในสายนี้แบ่งเป็นสองหลักสูตร คือหลักสูตรบาลีกับหลักสูตรนักธรรม สายสมัยใหม่ได้แก่ระบบการศึกษาที่คณะสงฆ์ในปัจจุบันริเริ่มให้มีขึ้นเพื่อสนองรับความเปลี่ยนแปลงของสังคม การศึกษาในสายนี้ได้แก่การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ รวมทั้งการศึกษาในระดับรองลงมาเพื่อเตรียมเป็นฐานสำหรับก้าวขึ้นไปศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์

วิทยากรกล่าวถึงปัญหาการศึกษาของสงฆ์โดยแบ่งปัญหาออกเป็นสองส่วนคือ ปัญหาด้านการบริหาร กับปัญหาด้านวิชาการ การศึกษาสายโบราณมีปัญหาการบริหารคือ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับปัจจุบันไม่ได้ระบุเอาไว้ชัดเจนว่าใครคือผู้รับผิดชอบจัดการศึกษาบาลี

และนักธรรม โดยจาริตที่ปฏิบัติสืบๆ มาหลักสูตรบาลี จะมีแม่กองบาลีเป็นผู้ดูแล ในส่วนของหลักสูตรนักธรรมก็มีแม่กองธรรมเป็นผู้ดูแล แม่กองทั้งสองนี้ทำหน้าที่บริหารการศึกษาเพียงสองอย่างเท่านั้นคือออกข้อสอบและให้ประกาศนียบัตร การศึกษาสายสมัยใหม่ก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกันสรุปความคือในแง่การบริหาร คณะสงฆ์ยังไม่มีหน่วยงานที่มีประสิทธิภาพทำหน้าที่รับผิดชอบการศึกษาของสงฆ์ทั่วประเทศ

ในเชิงวิชาการ วิทยากรกล่าวว่า การศึกษาสายโบราณมีจุดดีตรงที่ทำให้ผู้เรียนเข้าใจพระธรรมวินัยได้ดี ข้อดีของการเตรียมให้ผู้เรียนเป็นพระสงฆ์ที่ดีและมั่นคงในพระศาสนา แต่ก็มีจุดอ่อนตรงที่ไม่มีเนื้อหาส่วนที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถสื่อสารหลักธรรมให้แก่คนสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาสายสมัยใหม่มีจุดดีตรงที่ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจโลกและวิทยาการสมัยใหม่ แต่ก็มีจุดอ่อนตรงที่ไม่เอื้อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ทางโลกในพระธรรมวินัยเหมือนการศึกษาสายโบราณ

ประเด็นนี้ผู้ร่วมเสวนาหลายท่านได้แสดงความเห็นเพิ่มเติมว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรตระหนักว่าอะไรคือหน้าที่หลักและอะไรคือหน้าที่รองของตน บทบาทหลักของมหาวิทยาลัยสงฆ์ น่าจะได้แก่การเตรียมให้ผู้เรียนมีความรู้พุทธธรรมอย่างลึกซึ้ง ในขณะที่เดียวกันเพื่อให้ผู้เรียนสามารถสื่อสารความรู้ในพุทธธรรมแก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรจัดวิชาการสมัยใหม่เพื่อตอบสนองความต้องการนั้นให้ผู้เรียนด้วยการเรียนวิชาการสมัยใหม่นี้อาจเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนเมื่อลาสิกขาไปแล้ว แต่นั่นก็ต้องถือว่าเป็นผลพลอยได้

ประเด็นสำคัญที่ผู้ร่วมเสวนาบางท่านเสนอคือ เมื่อมหาวิทยาลัยสงฆ์จะจัดหลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์เองจัดโดยคำนึงถึงบทบาทหลักนั้น เมื่อใดก็ตามที่มหาวิทยาลัยสงฆ์จัดการศึกษาโดยเอาบทบาทรองมาเป็นเรื่องหลักคือจัดการศึกษาเพื่อเอื้อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ได้เมื่อลาสิกขาออกไป มหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังดำเนินบทบาทไม่ถูกต้อง

ในประเด็นเดียวกันนี้ ผู้ร่วมเสวนาท่านหนึ่ง ได้แสดงความคิดเห็นว่า ในอนาคตเมื่อรัฐขยายการศึกษาภาคบังคับให้สูงขึ้น และการศึกษาโดยรัฐแผ่ขยายออกไปอย่างทั่วถึง จะมีเด็กยากจนเข้ามาบวชเรียนน้อยลง ข้อเท็จจริงนี้มหาวิทยาลัยสงฆ์ควรตระหนักด้วย ปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์ได้เปิดวิทยาเขตมากมายในต่างจังหวัด ไม่ทราบว่าได้คำนึงถึงมาตรฐานทางวิชาการเพียงใด ที่สำคัญคือ ในอนาคตเมื่อจำนวนผู้เข้ามาบวชเรียนน้อยลง ข้อเท็จจริงนี้จะบังคับให้มหาวิทยาลัยสงฆ์บีบตัวให้เล็กลงตามด้วย และเมื่อถึงเวลานั้น วิชาการที่มหาวิทยาลัยสงฆ์จะเน้นก็คงได้แก่หลักสูตรที่เน้นความเข้าใจทางลึกในพุทธธรรมอย่างให้ผู้ร่วมเสวนาบางท่านเสนอด้วยในเวลานั้นจะไม่มีผู้เข้ามาบวชเพื่อเรียนวิชาทางโลกแล้ว เพราะวิชาทางโลกกลายเป็นสิ่งที่หาเรียนได้ง่าย

ดูเหมือนผู้ร่วมเสวนาจำนวนหนึ่งจะเห็นสอดคล้องกันว่า จริงอยู่ที่ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังดำเนินบทบาทที่สำคัญสองบทบาทควบคู่กันคือ ดำรงพุทธธรรมกับเอื้อประโยชน์ทางการศึกษาแก่เด็กยากจนในชนบท ซึ่งหล่นออกมาจากระบบการศึกษาของรัฐ แต่บทบาททั้งสองประการนี้ คณะผู้บริหารมหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องถือว่า บทบาทแรกเป็นบทบาทหลัก มหาวิทยาลัยสงฆ์จะจัดหลักสูตรให้มีวิชาทางโลกก็ได้ แต่ทั้งนี้ก็ต้องเพื่อจุดมุ่งหมายคือให้ผู้เรียนเข้าใจพุทธธรรมได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และสามารถสื่อสารหลักธรรมในพุทธศาสนาให้แก่คนสมัยใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น บทบาทของวิชาการทางโลกสมัยใหม่คือความรู้เสริมที่จะช่วยให้ความรู้หลักอันได้แก่พุทธธรรมสามารถถูกถ่ายทอดให้แก่ประชาชนได้ดียิ่งขึ้นเท่านั้น วิชาการเหล่านี้ไม่ควรที่มหาวิทยาลัยสงฆ์จะเข้าใจว่าเป็นวิชาหลักที่จะต้องมุ่งความเป็นเลิศเสมอเหมือนพุทธธรรม

ความเห็นของผู้เข้าร่วมเสวนาในประเด็นบทบาทหลักและรองของมหาวิทยาลัยสงฆ์นี้จะขัดแย้งกับข้อเท็จจริงที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน เวลานี้มหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองแห่งคือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยกับมหา-

มกุฏราชวิทยาลัย เปิดสอน ๔ คณะหลักคือ พุทธศาสตร์ (มหามกุฏฯ เรียกคณะศาสนาและปรัชญา) คณะครุศาสตร์ (มหามกุฏฯ เรียกคณะศึกษาศาสตร์) คณะมนุษยศาสตร์ และคณะสังคมศาสตร์ จะเห็นว่าในบรรดาคณะวิชาที่เปิดสอนเหล่านี้ มีเพียงคณะเดียวเท่านั้นที่สอดคล้องกับบทบาทหลัก ในขณะที่คณะวิชาที่เหลือเป็นคณะที่เน้นหนักวิชาการทางโลกสมัยใหม่ที่ผู้ร่วมเสวนาจำนวนหนึ่งคิดว่าควรเป็นเพียงวิชาเสริมเท่านั้น

แนวทางสู่การแก้ปัญหา

วิทยาการนำการเสวนาได้เสนอแนวทางในการแก้ปัญหาการศึกษาของคณะสงฆ์แบ่งออกเป็นสองส่วนหลักๆ คือ ด้านการบริหาร และด้านวิชาการ ด้านบริหารวิทยาการเห็นว่าต้นตอของปัญหาทั้งหมดอยู่ที่ พ.ร.บ. คณะสงฆ์ฉบับปัจจุบันที่ไม่ระบุให้แน่ชัดว่า อำนาจและหน้าที่ในการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์อยู่ที่ใคร วิธีการที่ตรงไปตรงมาที่สุดในการแก้ปัญหานี้คือเปลี่ยนแปลง พ.ร.บ. คณะสงฆ์เสียใหม่ หรือไม่ก็ปรับปรุงเนื้อหาบางส่วนของ พ.ร.บ. ดังกล่าว โดยที่เนื้อหาใหม่จะต้องระบุให้ชัดเจนว่าอำนาจและหน้าที่ในการจัดการศึกษาของสงฆ์ทั้งหมดอยู่ที่ใครหรือหน่วยงานใดของคณะสงฆ์

เมื่อปรับปรุงโครงสร้างการบริหารทั้งหมดแล้วภาพที่ออกมาจะเป็นดังนี้คือ จะมีหน่วยงานดูแลนโยบายและกำหนดทิศทางการศึกษาของสงฆ์ทั้งหมดอยู่ที่ส่วนกลาง จากนั้นก็มีองค์กรใหญ่ที่ดูแลเรื่องการบริหารทั้งหมดอยู่ที่ส่วนกลาง มีหน่วยงานรองอันได้แก่โรงเรียนและมหาวิทยาลัยสงฆ์กระจายอยู่ตามภูมิภาคและส่วนกลาง ตามความเหมาะสมและความจำเป็น การศึกษาในบางระดับอาจมอบหมายให้หน่วยงานส่วนภูมิภาคดูแลตัดสินใจเองได้ แต่ในบางระดับที่สำคัญส่วนกลางอาจต้องเป็นผู้ดูแลกำกับเองทั้งหมด

ด้านวิชาการ ปัญหาหลักที่คณะสงฆ์ประสบอยู่เวลานี้คือความไม่เป็นเอกภาพของระบบการศึกษา คณะสงฆ์จัดหลักสูตรหลายหลักสูตร เช่น นักรธรรม บาลี

และหลักสูตรสมัยใหม่ คือ การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ หลักสูตรที่หลากหลายนี้ทำให้สิ้นเปลืองแรงงานและเงินทุน และมีปัญหาเรื่องความซ้ำซ้อนทางวิชาการ หรือไม่ก็ความไม่ต่อเนื่องและไม่สามารถประสานกลมกลืนกันได้ วิธีแก้ปัญหาน่าจะได้แก่การรวมหลักสูตรเหล่านี้ทั้งหมดเข้าด้วยกันกลายเป็นหลักสูตรเดียว หลักสูตรนี้อาจประกอบด้วยระดับการศึกษา ๓ ระดับคือ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ทั้งสามระดับจะประกอบด้วยเนื้อหาวิชาที่เป็นวิชาการทางโลกและพุทธธรรม ในระดับประถมและมัธยมอาจจัดวิชาทางโลกมากขึ้น (เพราะวัยนี้อาจยังไม่เหมาะจะเน้นด้านพุทธธรรมที่ต้องการความพร้อมด้านวัยบางประการ) แล้วค่อยมาเน้นหนักวิชาด้านพุทธศาสนาในระดับอุดมศึกษา

ในการจัดหลักสูตร สิ่งที่คณะสงฆ์ต้องมองไปให้ถึงคืออนาคต เชื่อแน่ว่าในวันหนึ่งข้างหน้าอันไม่ไกลนี้ การศึกษาโดยรัฐต้องแผ่ขยายออกไปอย่างทั่วถึง เมื่อถึงวันนั้นจะมีเด็กยากจนในชนบทเข้ามาบวชเรียนเพื่อยกฐานะทางสังคมน้อยลง ผู้เข้ามาบวชจะมีเฉพาะผู้ที่สนใจจะศึกษาพุทธศาสนาจริง ๆ หลักสูตรการศึกษาของสงฆ์ต้องจัดวางเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปด้วย

แต่ในระหว่างที่เหตุการณ์ในอนาคตดังกล่าวนี้ยังไม่ถึง และคณะสงฆ์เองเห็นว่า การรวมหลักสูตรที่หลากหลายให้กลายเป็นหลักสูตรเดียวที่มีเอกภาพยังไม่สามารถทำได้ ก็ยังมีวิธีการแก้ปัญหาทางด้านวิชาการอีกทางหนึ่งที่เป็นไปได้ นั่นคือค่อยๆ ปรับปรุงหลักสูตรที่มีอยู่ให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

หลักสูตรนักรธรรมไม่ควรผูกติดอยู่กับตำราโบราณดังที่เป็นอยู่ การกำหนดวิชา ๔ หมวดหลักๆ ดังที่เป็นอยู่เหมาะสมแล้ว แต่ในการเขียนหลักสูตร ควรให้หลักสูตรมีลักษณะเป็นประมวลเนื้อหาของสิ่งที่ต้องเรียนแล้วเปิดโอกาสให้มีการแต่งตำราเพื่อใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาเหล่านี้อย่างเสรี ตำราโบราณถ้าเห็นว่าดีก็ยังสามารถใช้ได้

หลักสูตรบาลีเหมาะสมแล้ว แต่ควรเพิ่มเนื้อหา ส่วนที่เป็นการเรียนรู้พระไตรปิฎกโดยตรงและวิชาประเภท วิทยานิพนธ์หรืองานค้นคว้าวิจัยพุทธธรรมสำหรับเปรียญ สูงๆ เช่นเปรียญ ๙ ประโยค การศึกษาในมหา- วิทยาลัยสงฆ์ก็เหมาะสมแล้ว แต่ควรเน้นที่จะสร้างความเป็นเลิศด้านพุทธธรรม และในการริเริ่มเปิดสาขาวิชา ใหม่ๆ ที่ไม่ใช่พุทธธรรม ก็ควรตระหนักด้วยว่า ด้วย เงินทุนและบุคลากรที่จำกัด จำเป็นเพียงใดที่มหา- วิทยาลัยสงฆ์จะต้องเปิดสอนวิชาเหล่านี้เพียงเพื่อให้ได้ ชื่อว่ามหาวิทยาลัยสงฆ์เองก็มีแขนงวิชาให้ศึกษา มากมายเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยทางโลก

เมื่อเวลาผ่านไป สถานการณ์ที่เปลี่ยนไปจะทำให้ มหาวิทยาลัยสงฆ์ตระหนักว่าตนเองจะต้องปรับตัว ทุกรูปแบบ ผู้ร่วมเสวนาบางท่านเชื่อว่า ในอนาคต คณะที่เปิดสอนวิชาทางโลกคือมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศึกษาศาสตร์ในมหาวิทยาลัยสงฆ์อาจต้องค่อยๆ ปิดตัวเองลงเพราะไม่มีคนเรียน เวลานั้นจะเหลือ เพียงคณะที่เปิดสอนพุทธศาสนาและปรัชญา คำ พยากรณ์นี้สมควรที่มหาวิทยาลัยสงฆ์จะรับฟัง และ มหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องถามตัวเองด้วยว่า ความพยายาม ที่จะเปิดแขนงวิชาใหม่ๆ ที่ไม่ใช่พุทธธรรม เช่นนิติศาสตร์ นิเทศศาสตร์ เป็นต้น จะสวนทางกับแนวโน้มในอนาคต เน้นหรือไม่

ผู้ร่วมเสวนาบางท่านที่คุ้นเคยกับการศึกษาระดับ มหาวิทยาลัยในต่างประเทศกล่าวกับกองบรรณาธิการว่า มหาวิทยาลัยดีๆ ในต่างประเทศเช่นสหรัฐอเมริกา บางมหาวิทยาลัยเน้นการสอนเพียงบางคณะวิชาเท่านั้น ราวกับเป็นมหาวิทยาลัยชั้นดีไม่จำเป็นต้องเป็นมหา- วิทยาลัยที่เปิดหลักสูตรหลากหลาย ปัจจุบันมีมหา- วิทยาลัยทางโลกในเมืองไทยจำนวนหนึ่งเข้าใจว่า มหาวิทยาลัยชั้นดีหมายถึงต้องมีคณะวิชาหลายๆ จึง พยายามเปิดหลักสูตรใหม่ๆ ในสาขาที่ตนเองไม่คุ้นเคย ผลคือสาขาใหม่ก็เอาดีไม่ได้ ในขณะที่ของเก่าก็ไม่ก้าวหน้า เพราะถูกแย่งกำลังคนและทุนทรัพย์ ปัญหาที่ผู้ร่วม

เสวนาท่านนี้อยากถามคือ มหาวิทยาลัยสงฆ์กำลังเข้าใจ อย่างนั้นหรือไม่

คำถามที่ยังรอคำตอบ

แม้ว่าการเสวนาในวันนั้นจะสิ้นสุดลงแล้ว แต่ ดูเหมือนว่ายังมีคำถามบางประการค้างคาอยู่ในใจ ของผู้เข้าร่วมเสวนาบางคน เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้ร่วม เสวนาในวันนั้นจำนวนหนึ่งไม่ใช่ผู้เคยผ่านระบบการ ศึกษาของสงฆ์ ข้อเสนอแนะและแนวคิดบางประการที่ ออกมาจากผู้ร่วมเสวนาในกลุ่มนี้อาจมองข้ามข้อมูล บางประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้อมูลด้านจิตวิทยาซึ่งเป็นเรื่องเฉพาะที่รู้จักกันในหมู่ผู้เคยผ่านการบวชเรียน มาแล้วเท่านั้น

ตัวอย่างเช่น ข้อเสนอเรื่องบทบาทหลักและรอง ของมหาวิทยาลัยสงฆ์ ผู้อยู่นอกวงการสงฆ์อาจมองว่า ใครก็ตามเมื่อเข้ามาบวชเป็นพระสงฆ์แล้ว เขามีหน้าที่ หลักที่หลีกเลี่ยงไม่ได้คือต้องศึกษาพุทธธรรมให้เข้าใจ ลึกซึ้ง หากมีเวลาเขาจะศึกษาวิชาการทางโลกเพื่อเสริม ให้เกิดความรู้และความเข้าใจโลกสมัยใหม่เพื่อจะได้ ถ่ายทอดพุทธธรรมได้อย่างเหมาะสมก็ได้ แต่การศึกษา วิชาทางโลกต้องไม่ใช่หน้าที่หลัก ความเข้าใจเช่นนี้มี เหตุผล ถ้าพิจารณาจากแง่บทบาทและหน้าที่ของพระ สงฆ์ต่อสังคม แต่สำหรับผู้ที่ย่างเข้ามาบวชเรียน คนเหล่านี้ อาจตั้งคำถามได้ว่า เมื่อเรามองพระสงฆ์ เราจะมอง เฉพาะตัวบทบาทโดยไม่มองภูมิหลังและสิทธิบาง ประการที่พระสงฆ์จะมีได้หรือไม่ ชีวิตพระสงฆ์น่าจะ ประกอบด้วยสองมิติคือชีวิตทางสังคมกับชีวิตส่วนตัว ถ้าพิจารณาจากชีวิตทางสังคม การเรียกร้องให้พระภิกษุ สามเณรศึกษาพุทธธรรมให้เข้าใจลึกซึ้งเป็นสิ่งมี เหตุผล เพราะท่านเหล่านี้มีบทบาททางสังคมซึ่งเรียกร้อง ความเข้าใจในพุทธธรรม (เหมือนที่เราเรียกร้องให้ แพทย์มีความรู้ทางการแพทย์เพราะบทบาททางสังคม ของแพทย์ต้องการความรู้ดังกล่าว) แต่นอกจากชีวิตด้านนี้ ท่านเหล่านี้ยังมีชีวิตอีกด้านคือชีวิตส่วนตัว ในแง่หลังนี้

พระภิกษุสามเณรเหล่านี้ควรถูกพิจารณาในฐานะพลเมือง
ของประเทศ คนเหล่านี้พลาดการศึกษาที่จัดให้โดยรัฐ
และการพลาดโอกาสนี้ก็ไม่ใช่ความผิดของคนเหล่านี้
หากแต่เป็นความผิดของรัฐ ในฐานะพลเมือง คนเหล่านี้
น่าจะมีสิทธิเรียนสิ่งที่เขาชอบไปพร้อม ๆ กับเรียนพุทธ-
ศาสนา ระบบที่เป็นธรรมน่าจะได้แก่การเปิดกว้างให้มี
ทั้งวิชาการสายพุทธธรรมและทางโลก ถ้าเราเห็นว่า

พระสงฆ์ควรเรียนเน้นหนักไปทางธรรม วิธีที่ชอบด้วย
เหตุผลน่าจะได้แก่การโน้มน้าว ไม่ใช่การปิดกั้น การปิด
กั้นไม่ให้พระเรียนทางโลกอธิบายได้ด้วยมโนทัศน์เรื่อง
สิทธิของพลเมืองได้หรือไม่ หรือว่าความเป็นพลเมือง
ของคนเหล่านี้ได้สิ้นสุดลงแล้วอย่างสมบูรณ์ในวันที่เขา
ตัดสินใจเข้ามาสู่ร่มเงากาสาวพัสตร์ ปัญหานี้คงเปิดทาง
ให้เราถกเถียงกันอีกนาน